

ANEKS 1

RREGULLAT STANDARTE MBI BARAZIMIN E MUNDËSIVE PËR PERSONAT ME AFTËSI TË KUFIZUAR u miratuan nga Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara në sesionin e saj të 48-të më 20 Dhjetor 1993 (Rezoluta 48/96).

PREZANTIM

Përshkrim i përgjithshëm dhe nevojat aktuale

Aktivitete ndërkombëtare të mëparshme

Drejt rregullave standarte

Qëllimi dhe përmbajtja e Rregullave Standarte mbi Barazimin e Mundësive për Personat me Aftësi të Kufizuar

Koncepte thelbësore në politikën për aftësinë e kufizuar

HYRJE

I. PARAKUSHTET PËR PJESËMARRJE TË BARABARTË

Rregulli 1. Rritja e ndërgjegjësimit

Rregulli 2. Kujdesi shëndetësor

Rregulli 3. Rehabilitimi

Rregulli 4. Shërbimet mbështetëse

II. ZONAT E FOKUSUARA PËR PJESËMARRJE TË BARABARTË

Rregulli 5. Aksesi

Rregulli 6. Arsimimi

Rregulli 7. Punësimi

Rregulli 8. Vetëmbajtje financiare dhe siguria sociale

Rregulli 9. Jeta familjare dhe integriteti personal

Rregulli 10. Kultura

Rregulli 11. Argëtimi dhe sportet

Rregulli 12. Feja

III. MASAT PËR ZBATIM

Rregulli 13. Informacioni dhe kërkimi

Rregulli 14. Politikë-bërja dhe planifikimi

Rregulli 15. Legjislacioni

Rregulli 16. Politikat ekonomike

Rregulli 17. Koordinimi i punës

Rregulli 18. Organizimi i personave me aftësi të kufizuar

Rregulli 19. Trainimi i personelit

Rregulli 20. Monitorimi kombëtar dhe vlerësimi i programeve të aftësisë së kufizuar në zbatimin e Rregullave

Rregulli 21. Bashkëpunimi teknik dhe ekonomik

Rregulli 22. Bashkëpunimi ndërkombëtar

IV. MEKANIZMAT MONITORUES

PREZANTIM

Përshkrim i përgjithshëm dhe nevojat aktuale

1. Persona me aftësi të kufizuar ka në çdo vend të botës dhe në të gjitha nivelet e çdo shoqërie. Numri i personave me aftësi të kufizuar në botë është i madh dhe në rritje.
2. Si shkaqet ashtu edhe pasojat e aftësisë së kufizuar janë të ndryshme në të gjithë botën. Këto ndryshime janë rezultat i rrethanave të ndryshme socio-ekonomike si dhe të masave që ndërmarrin shtetet për mirëqënien e qytetarëve të tyre.
3. Politika aktuale e aftësisë së kufizuar është rezultat i zhvillimeve të 200 viteve të fundit. Në shumë aspekte ajo pasqyron në përgjithësi kushtet e jetesës dhe politikat sociale dhe ekonomike në kohë të ndryshme. Në fushën e aftësisë së kufizuar, megjithatë, ekzistojnë shumë rrethana specifike që kanë ndikuar në kushtet e jetesës së personave me aftësi të kufizuar. Padituria, lenia mënjanë, paragjykimi dhe frika janë faktorër socialë që gjatë gjithë historisë së aftësisë së kufizuar kanë izoluar personat me aftësi të kufizuar dhe kanë vonuar zhvillimin e tyre.
4. Me kalimin e viteve politika e aftësisë së kufizuar u zhvillua nga kujdesi elementar në institucione drejt arsimimit të fëmijëve me aftësi të kufizuar dhe rehabilitimit për personat e rritur që e fitojnë aftësinë e kufizuar gjatë jetës. Nëpërmjet arsimimit dhe rehabilitimit, personat me aftësi të kufizuar bëhen më aktivë dhe një forcë lëvizëse në zhvillimin e mëtejshëm të politikës së aftësisë së kufizuar. U krijuan organizatat e personave me aftësi të kufizuar, familjet si edhe mbështetësit e tyre, të cilët kërkojnë të ofrohen kushte më të mira për personat me aftësi të kufizuar. Pas luftës së dytë botërore u prezantuan konceptet e integritimit dhe të normalizimit, të cilat pasqyronin një ndërgjegjësim në rritje lidhur me mundësitë e shprehura nga ana e personave me aftësi të kufizuar.
5. Nga fundi i viteve '60 organizatat e personave me aftësi të kufizuar në disa shtete filluan të formulojnë një koncept të ri të aftësisë së kufizuar. Ky koncept i ri tregonte lidhjen e ngushtë midis kufizimit të përjetuar nga personat me aftësi të kufizuar, projektit dhe strukturës së mjediseve ku jetonin dhe qëndrimin të popullsisë së gjerë. Në të njëjtën kohë filluan të kenë peshë gjithnjë e më të madhe problemet e aftësisë së kufizuar në vendet në zhvillim. Në disa nga këto vende përqindja e popullsisë me aftësi të kufizuar sa vinte e shtohet dhe, në pjesën më të madhe, personat me aftësi të kufizuar ishin skajshmërisht të varfër.

Aktivite ndërkombëtare të mëparshme

6. Të drejtat e personave me aftësi të kufizuar kanë qenë subjekt i një vëmendje të veçantë nga Kombet e Bashkuara dhe organizatave të tjera ndërkombëtare gjatë një periudhe afatgjatë. Rezultati më i rëndësishëm i Viti Ndërkombëtar të Personave me Aftësi të Kufizuar, 1981, ishte Programi Botëror i Veprimit në lidhje me Personat me Aftësi të Kufizuar,⁽¹⁾ miratur nga Asambleja e Përgjithshme nëpërmjet rezolutës 37/52 më 3 dhjetor 1982. Viti dhe Programi Botëror i Veprimit i dhanë një nxitje të fuqishme progresit në këtë fushë. Ata së bashku theksonin të drejtën e personave me aftësi të kufizuar për të patur mundësi të barabarta si të gjithë qytetarët e tjerë si dhe të një ndarje të barabartë në drejtim të përmirësimit të kushteve të jetesës si rezultat i zhvillimit social dhe ekonomik. Gjithashtu, për herë të parë handikapi u përcaktua si një funksion i marrëdhënies mes personave me aftësi të kufizuar dhe mjedisit rreth tyre.
7. Takimi Botëror i Ekspertëve për Shqyrtimin e Vënies në Zbatim të Planit Botëror të Veprimit lidhur me Personat me Aftësi të Kufizuar u mbajt në Stokholm në vitin 1987. Në takim u sugjerua zhvillimi i filozofisë për përcaktimin e prioriteteve për veprim në vitet në vazhdim. Bazat e kësaj filozofie duhet të jenë njohja e të drejtave të personave me aftësi të kufizuar.
8. Si rrjedhojë, takimi rekomandoi thirrjen nga Asambleja e Përgjithshme të një konference të Veçantë mbi hartimin e një konvente ndërkombëtare mbi eliminimin e e të gjitha formave të diskriminimit ndaj personave me aftësi të kufizuar, që do të ratifikohej nga shtetet deri në fund të dhjetëvjeçarit.
9. Italia përgatiti një projekt të konventës e cila iu prezantua Asamblesë së Përgjithshme në sesionin e saj të dyzetedytë. Prezantime të tjera në lidhje me hartimin e konventës u bënë nga Suedia në sesionin e dyzetekatër të Asamblesë. Megjithatë, në të dy rastet, nuk u arrit konsensusi mbi mbështetjen e kësaj konvente. Sipas mendimit të shumë përfaqësuesve, dokumentat egzistuese që lidheshin me të drejtat e njeriut dukej se u garantonin personave me aftësi të kufizuar të drejta të barabarta me personat e tjerë.

Drejt rregullave standarte

10. Pasi u shqyrtua në Asamblenë e Përgjithshme, Këshilli Ekonomik dhe Social, në sesionin e tij

të parë në 1990, përfundimisht ra dakord që të përqëndrohej në ngritjen e një instrumenti ndërkombëtar të një lloji tjetër. Nëpërmjet Rezolutës 1990/26 më 24 maj 1990, Këshilli autorizoi Komisionin për Zhvillim Social që të shqyrtonte në sesionin e tij të tridhjetë e dytë ngritjen e një grupi pune ad hoc (i posaçëm) të përbërë nga ekspertë qeveritarë, të financuar nga kontribute vullnetare, që do të hartonte rregullat standarte mbi barazimin e mundësive për fëmijët, të rinjtë dhe të rriturit me aftësi të kufizuar, në bashkëpunim të ngushtë me agjensitë e specializuara, struktura të tjera ndërqeveritare dhe organizatave joqeveritare, veçanërisht organizatat e personave me aftësi të kufizuar. Këshilli i kërkoi gjithashtu Komisionit që të finalizonte tekstin e këtyre rregullave për tu marrë në shqyrtim në vitin 1993 dhe për t'ju paraqitur Asamblesë së Përgjithshme në sesionin e saj të dyzet e katërt.

11. Diskutimet që pasuan në Komitetin e Tretë të Asamblesë së Përgjithshme në sesionin e dyzet e pestë treguan se iniciativa e re për hartimin e rregullave standarte mbi barazimin e mundësive për personat me aftësi të kufizuar gëzonte mbështetje të fortë..

12. Në sesionin e tridhjetë e dytë të Komisionit për Zhvillim Social, iniciativa për rregullat standarte morri mbështetjen e një numri të madh përfaqësuesish dhe diskutimet sollën miratimin e rezolutës 32/2 më 20 shkurt 1991, në të cilën Komisioni vendosi ngritjen e një grupi pune ad hoc (I posaçëm) në përputhje me rezolutën 1990/26 të Këshillit Ekonomik dhe Social.

Qëllimi dhe përmbajtja e Rregullave Standarte mbi Barazimin e Mundësive për Personat me Aftësi të Kufizuar

13. Rregullat Standarte mbi Barazimin e Mundësive për Personat me Aftësi të Kufizuar janë zhvilluar mbi bazën e përvojës së fituar gjatë 10 Vjeçarit të Personave me Aftësi të Kufizuar të Kombeve të Bashkuara (1983-1992). (2) Instrumentat Ligjore Ndërkombëtare të të Drejtave të Njeriut, përfshirë Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut, (3) Konventa Ndërkombëtare mbi të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (4) dhe Konventa Ndërkombëtare mbi të Drejtat Civile dhe Politike, (4) Konventa mbi të Drejtat e Fëmijëve (5) dhe Konventa mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit kundër Grave, (6) si edhe Programi Botëror i Veprimit në lidhje me Personat me Aftësi të Kufizuar, përbëjnë themelin politik dhe moral të Rregullave.

14. Edhe pse Rregullat nuk janë të detyrueshme, ato mund të bëhen rregulla të zakonshme ndërkombëtare kur zbatohen nga një numër i madh Shtetesh me synim respektimin e së drejtës ndërkombëtare. Ato nënkuptojnë një angazhim të fortë moral e politik nga ana e Shteteve për të ndërmarrë veprime për barazimin e mundësive për personat me aftësi të kufizuar. Janë specifikuar parime të rëndësishme për përgjegjësinë, veprimin dhe bashkëpunimin. Janë nënvizuar fusha të rëndësishme të veçantë për cilësinë e jetës dhe për arritjen e pjesëmarrjes dhe barazisë së plotë. Rregullat i japin personave me aftësi të kufizuar dhe organizatave të tyre mekanizimin për politikë-bërje dhe veprim. Ato sigurojnë bazën për bashkëpunim teknik dhe ekonomik mes Shteteve, Kombeve të Bashkuara dhe organizatave të tjera ndërkombëtare.

15. Synimi i Rregullave është të sigurojnë që vajzat, djemtë, gratë dhe burrat me aftësi të kufizuar, si anëtarë të shoqërive të tyre, mund të ushtrojnë të njëjta të drejta dhe detyrime si të tjerët. Në të gjitha shoqëritë e botës ka ende pengesa që i frenon personat me aftësi të kufizuar të ushtrojnë të drejtat dhe liritë e tyre dhe vështirëson pjesëmarrjen e tyre të plotë në aktivitetet e shoqërisë ku ata jetojnë. Është nën përgjegjësinë e Shteteve të ndërmarrin veprimet e duhura për ti hequr këto pengesa. Personat me aftësi të kufizuar dhe organizatat e tyre duhet të luajnë një rol aktiv si partnerë në këtë proces. Barazimi i mundësive për personat me aftësi të kufizuar është një kontribut thelbësor në përpjekjen e përgjithshme dhe mbarëbotërore për të mobilizuar burimet njerëzore. Vëmendje e veçantë duhet tu drejtohet grupeve të tilla si gratë, fëmijët, të moshuarit, të varfërit, emigrantët e punës, personat me aftësi të kufizuar dyfishe apo shumëfishe, indigjenët dhe minoritetet etnike. Për më tepër, ka një numër të madh refugjatësh me aftësi të kufizuar të cilët kanë nevoja specifike që kërkojnë vëmendje.

Konceptet bazë në politikën e aftësisë së kufizuar

16. Konceptet e dhëna më poshtë shfaqen përgjatë Rregullave. Ato janë ndërtuar në bazë të koncepteve të programit Botëror të Veprimit në lidhje me Personat me Aftësi të Kufizuar. Në disa raste ato reflektojnë zhvillimet e arritura gjatë 10 vjeçarit të Personave me Aftësi të Kufizuar të Kombeve të Bashkuara.

Aftësi e Kufizuar dhe Handikap

17. Termi "aftësi e kufizuar" përmbledh një numër të gjerë kufizimesh të ndryshme funksionale që ndodhin tek çdo popull në çdo vend të botës. Njerëzit mund të jenë me aftësi të kufizuar për shkak të dëmtimit fizik, intelektual ose shqisor, kushteve mjekësore ose sëmundjeve mendore. Këto dëmtime, kushte apo sëmundje mund të jenë me natyrë të përherëshme ose kalimtare.

18. Termi "handikap" nënkupton humbjen ose kufizimin e mundësive për të marrë pjesë në jetën e komunitetit njësoj si të tjerët. Ai përshkruan pikën e takimit të personit me aftësi të kufizuar me mjedisin. Synimi i këtij termi është të theksojë kufizimet e mjedisit dhe në shumë aktivitete të organizuara në shoqëri, për shembull, informim, komunikim dhe arsimim, të cilat pengojnë personat me aftësi të kufizuar të marrin pjesë në kushte të barabarta.

19. Përdorimi i dy termave "aftësi e kufizuar" dhe "handikap", siç është përcaktuar në paragrafet e mësipërme 17 dhe 18, duhet parë nën dritën e historisë moderne të aftësisë së kufizuar. Gjatë viteve '70 përfaqësuesit e organizatave të personave me aftësi të kufizuar dhe profesionistët e fushës së aftësisë së kufizuar reagueshan fort

kundër terminologjisë së asaj kohe. Termit "aftësi e kufizuar" dhe "handikap" përdorshin shpesh në mënyrë të paqartë dhe konfuze, gjë që udhëzonte keq si politikë-bërjen ashtu edhe aksionet politike. Terminologjia reflektonte kuadrin mjeksor dhe diagnostikues, gjë që injoronte difektet dhe mangësitë e shoqërisë rrethuese.

20. Në 1980, Organizata Botërore e Shëndetit miratoi një klasifikim ndërkombëtar të gjymtimeve, aftësisë së kufizuar dhe handikapit, e cila sugjeronte një këndvështrim më të saktë dhe në të njëjtën kohë më realist. Klasifikimi Ndërkombëtar i Dëmtimit, Aftësisë së Kufizuar dhe Handikapit (7) bën ndarjen e qartë mes "dëmtimit", "aftësisë së kufizuar" dhe "handikapit". U përdor gjerësisht në fusha të tilla si reabilitim, arsimim, statistikë, politikë, legjisllacion, demografi, sociologji, ekonomi dhe antropologji. Disa përdorues kanë shprehur shqetësimin se Klasifikimi, në përcaktimin që i bën termit "handikap", mund të konsiderohet ende si shumë mjeksor dhe shumë i përqëndruar tek individi, dhe se ndoshta nuk qartëson siç duhet ndërveprimin mes kushteve ose pritshmërive të shoqërisë dhe aftësive të individit. Këto shqetësime dhe të tjera të shprehura nga përdoruesit gjatë 12 viteve që nga publikimi do të merren parasysh në rishikimet e ardhëshme të Klasifikimit.

21. Si rezultat i përvojës së fituar nga zbatimi i Programit Botëror të Veprimit dhe diskutimeve të përgjithshme të zhvilluara gjatë 10-Vjeçarit të Personave me Aftësi të Kufizuar të Kombeve të Bashkuara, u arrit një thëllim i njohurive dhe zgjerim i kuptueshmërisë së çështjeve të aftësisë së kufizuar dhe terminologjisë së përdorur. Terminologjia aktuale identifikon si nevojën e vlerësimit si të nevojave individuale (të tilla si ndihma reabilituese dhe teknike), ashtu edhe të kufizimeve të shoqërisë (pengesa të ndryshme për pjesëmarrje).

Parandalimi

22. Termi "parandalim" nënkupton veprimin që synon parandalimin e dëmtimit fizik, intelektual, fizik ose ndjesor/shqisor (parandalimi parësor) ose të parandalojë dëmtimin për të mos shkaktuar kufizim funksional të përhershëm apo aftësi të kufizuar (parandalim dytësor). Parandalimi mund të përfshijë shumë lloje të ndryshme veprimesh, të tilla si kujdesi shëndetësor parësor, kujdesi para dhe pas lindjes, edukimi për ushqyerje, fushata imunizuese kundër sëmundjeve të transmetueshme, masa për të kontrolluar sëmundjet endemike, rregulla mbrojtëse, programe për parandalimin e aksidenteve në mjedise të ndryshme, përfshirë përshtatjen e vendeve të punës për të parandaluar aftësinë e kufizuar dhe sëmundje për shkak të punës, dhe parandalimi i aftësisë së kufizuar e shkaktuar nga ndotja e mjedisit dhe konflikte të armatosura.

Rehabilitimi

23. Termi "rehabilitim" i referohet procesit që synon aftësimin e personave me aftësi të kufizuar për të arritur dhe mbajtur nivelin e tyre funksional fizik, shqisor, mendor, psiqik dhe ose social, duke u dhënë kështu mjetin për të ndryshuar jetën e tyre drejt një niveli më të lartë pavarësie. Rehabilitimi mund të përfshijë masat për të siguruar dhe/ose rikthyer funksione, ose kompesuar humbjen ose mungesën e një funksioni ose kufizimi nfunksional. Procesit i rehabilitimit nuk përfshin kujdes shëndetësor fillestar. Ai përfshin një numër të gjerë masash dhe aktiviteteve që nga ato bazë dhe rehabilitim të përgjithshëm deri tek aktivitetet e orientuara me synime specifike, për shembull rehabilitim profesional.

Barazimi i mundësive

24. Termi "barazim i mundësive" nënkupton procesin përmes të cilit sisteme të ndryshme të shoqërisë dhe mjedisit, të tilla si shërbimet, aktivitetet, informacioni dhe dokumentimi, janë në shërbim të të gjithëve, veçanërisht personave me aftësi të kufizuar.

25. Parimi i të drejtave të barabarta do të thotë se nevojat e secilit dhe çdo individi janë të një rëndësie të njëjtë, se ato nevoja duhet të jenë baza e planifikimit të shoqërive dhe se të gjitha burimet duhet të përdoren në mënyrë të tillë që ti garantojnë çdo individi mundësi të barabarta për pjesëmarrje.

26. Personat me aftësi të kufizuar janë anëtarë të shoqërisë dhe kanë të drejtë të qëndrojnë brenda komuniteteve të tyre lokale. Ata duhet të përfitojnë mbështetjen për të cilën kanë nevojë brenda strukturave të zakonshme të arsimit, shëndetit, punësimit dhe shërbimeve sociale.

27. Ashtu sikurse arrijnë të kenë të drejta të barabarta personat me aftësi të kufizuar duhet të kenë gjithashtu detyrime të barabarta. Kur këto të drejta përmbushen shoqëritë duhet të rrisin pritshmëritë e tyre ndaj personave me aftësi të kufizuar. Si pjesë e procesit të mundësive të barabarta, duhet të merren masa për të ndihmuar personat me aftësi të kufizuar për të marrë përgjegjësi të plota si anëtarë të shoqërisë.

HYRJE

Shtetet,

Të bindur në zotimin, përmes Kartës së Kombeve të Bashkuara, për të ndërmarrë veprime të përbashkëta dhe të veçuara në bashkëpunim me Organizatën për të nxitur standarte më të larta jetese, punësim të plotë, dhe kushtet për progres e zhvillim ekonomik dhe social,

Duke riafirmuar angazhimin për të drejtat e njeriut dhe liritë themelore, drejtësinë sociale dhe dinjitetin dhe vlerën njerëzore të deklaruar në Kartë,

Duke pasur parasysh, në mënyrë të veçantë standartet ndërkombëtare mbi të drejtat e njeriut, të pasqyruara në Deklaratën Universale për të Drejtat e Njeriut, (3) Konventën Ndërkombëtare mbi të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (4) dhe Konventën Ndërkombëtare mbi të Drejtat Civile dhe Politike, (4)

Duke nënvizuar se ato instrumenta deklarohen që njihen prej tyre duhet tu garantohen në mënyrë të barabartë

të gjithë individëve pas asnjë dallim,
 Duke pasur parasysh Konventën mbi të Drejtat e Fëmijëve, (5) e cila ndalon diskriminimin me bazë aftësinë e kufizuar dhe kërkon masa të veçanta për të garantuar të drejtat e fëmijëve me aftësi të kufizuar, dhe Konventën Ndërkombëtare mbi Mbrojtjen e të Drejtave të Gjithë Emigrantëve të Punës dhe pjesëtarëve të Familjeve të Tyre, (8) e cila ofron disa masa mbrojtëse kundër aftësisë së kufizuar,
 Duke pasur parasysh gjithashtu parashikimet në Konventën mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit kundër Grave (6) që siguron të drejtat e vajzave dhe grave me aftësi të kufizuar,
 Duke patur parasysh Deklaratën mbi të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuar, (9) Deklaratën mbi të Drejtat e Personave me Zhvillim të Vonuar Mendor, (10) Deklaratën mbi Progresin Social dhe Zhvillimin, (11) Parimet për Mbrojtjen e Personave me Sëmundje Mendore dhe për Përmirësimin e Kujdesit Shëndetësor Mendor (18) si dhe instrumenta të tjerë përkatëse të miratuara nga Asambleja e Përgjithëshme,
 Gjithashtu duke patur parasysh konventat përkatëse dhe rekomandimet e miratuara nga Organizata Botërore e Punës, që i referohen veçanërisht pjesëmarrjes në punësim pa diskriminim për personat me aftësi të kufizuar, Të ndërgjegjshëm për rekomandimet përkatëse dhe punën e Organizatës Arsimore, Shkencore dhe Kulturore të Kombeve të Bashkuara, veçanërisht Deklaratës Botërore mbi Arsimin për të Gjithë, (13) Organizatës Botërore të Shëndetit, Fondit të Kombeve të Bashkuara për Fëmijët dhe organizatave të tjera të interesuara,
 Duke patur parasysh angazhimin e marrë nga Shtete në lidhje me mbrojtjen e mjedisit,
 Të ndërgjegjshëm për shkatërimet e shkaktuara nga konfliktet e armatosura dhe duke dënuar përdorimin e burimeve të pakta për prodhimin e armëve,
 Duke ditur se Programi Botëror i Veprimit në lidhje me Personat me Aftësi të Kufizuar dhe përcaktimi i dhënë i barazimit të mundësive përfaqëson ambicjen serioze të komunitetit ndërkombëtar për të siguruar të gjitha instrumentet ndërkombëtare dhe rekomandime në kuptimin praktik dhe konkret,
 Duke pranuar se objektivi i 10- vjeçarit të Personave me Aftësi të Kufizuar të Kombeve të Bashkuara (1983-1992) për zbatimin e Programit Botëror për Veprimit është ende i vlefshëm dhe kërkon veprime urgjente dhe të vazhdueshme,
 Duke patur parasysh se Programi Botëror i Veprimit bazohet në koncepte që janë njësoj të vlefshme si në vendet në zhvillim ashtu edhe në vendet e industrializuara,
 Të bindur se është i nevojshëm intensifikimi i përpjekjeve për të arritur përmbushjen e plotë dhe të barabartë të të drejtave njerëzore dhe pjesëmarrjes në shoqëri nga personat me aftësi të kufizuar,
 Duke ritheksuar se personat me aftësi të kufizuar, dhe prindërit e tyre, mbrojtësit, mbështetësit dhe organizatat, duhet të jenë partnerë aktivë me Shtetet në planifikimin dhe zbatimin e të gjitha masave që ndikojnë tek të drejtat e tyre civile, politike, ekonomike, sociale dhe kulturore,
 Në vijim të rezolutës së Këshillit Ekonomik dhe Social 1990/26, dhe duke u bazuar në masat specifike të nevojshme për të arritur barazinë me të tjerët nga personat me aftësi të kufizuar, të specifikuara në detaje në Programin Botëror të Veprimit,
 Miratuan Rregullat standarte mbi Barazimin e Mundësive për Personat me Aftësi të Kufizuar të nënvizuara më poshtë, në mënyrë që:
 (a) Të theksojë se të gjitha veprimet në fushën e aftësisë së kufizuar presupozojnë njohjen dhe përvojën e duhur të kushteve dhe nevojave të veçanta të personave me aftësi të kufizuar;
 (b) Të theksojë se procesi përmes të cilit çdo aspekt i organizimit shoqëror të bëhet i arritshëm për të gjithë është objektiv bazë i zhvillimit socio-ekonomik;
 (c) Të nënvizojë aspektet decizive të politikave sociale në fushën e aftësisë së kufizuar, duke përfshirë inkurajimin aktiv të bashkëpunimit teknik dhe ekonomik;
 (d) Të sigurojë modelet për procesin e venidmarrjes politike i nevojshëm për përmbushjen e mundësive të barabarta, duke patur parasysh nivelet gjerësisht të ndryshme teknike dhe ekonomike, faktin që procesi duhet të reflektojë të kuptuarin e detajeve të kontekstit kulturor në të cilin ndodh dhe rolin vendimtar në të të personave me aftësi të kufizuar;
 (e) Të propozojë mekanizma kombëtare për bashkëpunime të ngushta mes Shteteve, organeve të sistemit të Kombeve të Bashkuara, njërive të tjera ndërqeveritare dhe organizatave të personave me aftësi të kufizuar;
 (f) Të propozojë një makineri efektive për të monitoruar procesin nga i cili Shtetet synojnë të arrijnë barazimin e mundësive për personat me aftësi të kufizuar.

I. PARAKUSHTET PËR PJESËMARRJE TË BARABARTË

Rregulli 1. Rritja e ndërgjegjësimit

Shtetet duhet të ndërmarrin veprime për të rritur ndërgjegjësimin e shoqërisë ndaj personave me aftësi të kufizuar, të drejtat, nevojat, mundësitë dhe kontributin e tyre.

1. Shtete duhet të sigurojnë që autoritetet përgjegjëse të shpërndajnë informacionin më të fundit mbi programet dhe shërbimet që mund të përdoren nga personat me aftësi të kufizuar, familjarët e tyre, profesionistët e kësaj fushe dhe publiku i gjerë. Informacioni duhet tu paraqitet personave me aftësi të kufizuar në një formë të përdorshme prej tyre.

2. Shtetet duhet të inicojnë dhe mbështesin fushatat informuese në lidhje me personat me aftësi të kufizuar dhe politikatat e aftësisë së kufizuar, duke përhapur mesazhin që personat me aftësi të kufizuar janë qytetarë me të

drejta dhe detyrime të njëjta si të tjerët, duke përligjur në këtë mënyrë masat e duhura për heqjen e të gjitha pengesave për pjesëmarrje të plotë.

3. Shtetet duhet të inkurajojnë portretizimin pozitiv të personave me aftësi të kufizuar nga media; organizatat e personave me aftësi të kufizuar duhet të konsultohen mbi këtë çështje.
4. Shtetet duhet të sigurojnë që programet publike edukuese të reflektojnë në të gjitha aspektet e tyre parimin e pjesëmarrjes dhe barazisë së plotë.
5. Shtetet duhet të ftojnë personat me aftësi të kufizuar, familjet dhe organizatat e tyre të marrin pjesë në programe edukuese publike në lidhje me çështjet e aftësisë së kufizuar.
6. Shtetet duhet të nxisin bizneset e sektorit privat të përfshijnë në të gjithë aspektin e aktivitetit të tyre çështjet e aftësisë së kufizuar.
7. Shtetet duhet të iniciojnë dhe promovojnë programe që synojnë rritjen e nivelit të ndërgjegjësimit të personave me aftësi të kufizuar në lidhje me të drejtat dhe potencialet e tyre. Vetbësimi dhe fuqizimi I më i madh i tyre do të ndihmojë personat me aftësi të kufizuar të përfitojnë nga mundësitë që u jepen.
8. Rritja e ndërgjegjësimit duhet të jetë pjesë e rëndësishme e edukimit të fëmijëve me aftësi të kufizuar dhe programeve reabilituese. Personat me aftësi të kufizuar mundet gjithashtu të ndihmojnë njëri-tjetrin në rritjen e ndërgjegjësimit përmes aktiviteteve të organizatave të tyre.
9. Rritja e ndërgjegjësimit duhet të jetë pjesë e edukimit të gjithë fëmijëve dhe duhet të jetë komponent i kurseve trainuese për mësuesit dhe trainimit të gjithë profesionistëve.

Rregulli 2. Kujdesi shëndetësor

Shtetet duhet të garantojnë sigurimin e kujdesit shëndetësor efektiv ndaj personave me aftësi të kufizuar.

1. Shtetet duhet të punojnë drejt sigurimit të programeve të drejtuara nga ekipe profesionistësh të shumëdisiplinave për zbulimin, vlerësimin dhe trajtimin e hershëm të gjymtimit. Kjo mund të parandalojë, zvogëlojë ose eliminojë efektet e aftësisë së kufizuar. Programe të tilla duhet të garantojnë pjesëmarrjen e plotë të personave me aftësi të kufizuar dhe familjeve të tyre në nivel individual, dhe të organizatave të personave me aftësi të kufizuar në nivelin e planifikimit dhe vlerësimit.
2. Punonjësit lokalë duhet të trainohen për të marrë pjesë në fusha të tilla si identifikimi I hershëm I gjymtimit, masat e ndihmës parësore dhe orientimi tek shërbimet përkatëse.
3. Shtetet duhet të garantojnë që personave me aftësi të kufizuar, veçanërisht foshnjave dhe fëmijëve, tu sigurohet I njëjti nivel I kujdesit shëndetësor brenda të njëjtit sistem si anëtarëve e tjerë të shoqërisë.
4. Shtetet duhet të garantojnë që I gjithë personeli mjeksor dhe paramjeksor të jenë të trajnuar dhe pajisur me mjetet e përshtatshme për të dhënë ndihmën mjeksore personave me aftësi të kufizuar dhe që ata të kenë akses tek metodat dhe teknologjitë përkatëse të trajtimit.
5. Shtetet duhet të garantojnë që personeli mjeksor, paramjeksor dhe ai I lidhur me ta të jenë trainuar siç duhet në mënyrë që të mos I japin këshilla të papërshtatshme prindërve, gjë që do të kufizonte mundësitë për fëmijën e tyre. Ky trainim duhet të jetë në proces të vazhdueshëm dhe duhet të bazohet në informacionet më të fundit.
6. Shtetet duhet të garantojnë që personave me aftësi të kufizuar tu jepet çdo trajtim dhe mjekim i rregullt që u nevojitet për të ruajtur dhe përmirësuar nivelin e tyre të funksionimit.

Rregulli 3. Rehabilitimi*

Shtetet duhet të garantojnë shërbimet reabilituese për personat me aftësi të kufizuar në mënyrë që ata të arrijnë dhe ruajnë nivelin e tyre optimal të pavarësisë dhe funksionimit.

1. Shtetet duhet të zhvillojnë programe kombëtare reabilituese për të gjitha grupet e personave me aftësi të kufizuar. Programe të tilla duhet të bazohen në nevojat reale individuale të personave me aftësi të kufizuar dhe mbi parimet e pjesëmarrjes dhe barazisë së plotë.
2. Programe të tilla duhet të përfshijnë një gamë të gjerë aktiviteteve, të tilla si: trainime aftësuese bazë për të përmirësuar ose zvogëluar një dëmtim funksional, këshillim i personave me aftësi të kufizuar dhe familjeve të tyre, zhvillimi i vetë-besimit, dhe shërbime të rastit të tilla si vlerësimi dhe drejtimi.
3. Të gjithë personat me aftësi të kufizuar, përfshirë personat me aftësi të rënda dhe /ose shumëfishta, që kanë nevojë për rehabilitim duhet tu sigurohet kjo mundësi.
4. Personat me aftësi të kufizuar dhe familjet e tyre duhet të jenë në gjendje të marrin pjesë në hartimin dhe organizimin e shërbimeve reabilituese që kanë lidhje me ta.
5. Të gjitha shërbimet reabilituese duhet të jenë të përdorshme në komunitetin lokal ku jeton personi me aftësi të kufizuar. Megjithatë, në disa raste, për të arritur disa objektiva specifike trainuese, mund të organizohen kurse reabilituese speciale me kohë të kufizuar, kur është e nevojshme, në formë rezidenciale.
6. Personat me aftësi të kufizuar dhe familjarët e tyre duhet të inkurajohen për tu përfshirë në rehabilitim, për shembull si mësues trainues, instruktorë ose këshillues.
7. Shtetet duhet të marrin parasysh përvojën e organizatave të personave me aftësi të kufizuar gjatë formulimit dhe vlerësimit të programeve reabilituese.

* Rehabilitimi është koncept bazë në politikën e aftësisë së kufizuar dhe është përkufizuar më lart në paragrafin 23 të prezantimit.

Rregulli 4. Shërbimet mbështetëse

Shtetet duhet të garantojnë zhvillimin dhe pajisjen me shërbime mbështetëse, përfshirë paisje asistuese për personat me aftësi të kufizuara, për ti ndihmuar ata në rritjen e nivelit të pavarësisë në jetën e tyre të përditëshme dhe në ushtrimin e të drejtave të tyre.

1. Shtetet duhet të garantojnë sigurimin e pjesëve dhe pajisjeve ndihmëse, asistencë personale dhe shërbimet interpretimi, sipas nevojave të personave me aftësi të kufizuara, si masa të rëndësishme për të arritur barazimin e mundësive.
2. Shtetet duhet të mbështetin zhvillimin, prodhimin, shpërndarjen dhe shërbimin e pjesëve dhe pajisjeve asistuese, si dhe dhënien e njohurive në lidhje me to.
3. Për të arritur këtë, duhen përdorur teknika përgjithësisht të njohura. Në Shtetet që kanë industri të teknologjisë së lartë, ajo duhet përdorur për të përmirësuar standartin dhe efektshmërinë e pjesëve dhe pajisjeve ndihmëse. Është e rëndësishme të nxitet zhvillimi dhe prodhimi i pajisjeve të thjeshta dhe jo të kushtueshme, duke përdorur materiale lokale dhe makineri prodhuese lokale, kur kjo është e mundur. Vetë personat me aftësi të kufizuara mund të përfshihen në prodhimin e këtyre pjesëve.
4. Shtetet duhet të njohë se të gjithë personat me aftësi të kufizuara që u nevojiten paisje ndihmëse duhet tu jepet mundësia për ti patur, përfshirë mundësimin financiar. Kjo mund të nënkuptojë që pjesët dhe paisjet ndihmëse duhet tu jepen pa pagesë osë me një çmim aq të ulët sa që mund të përballohet në blerje nga personat me aftësi të kufizuara ose familjarët e tyre.
5. Në programet rehabilituese për sigurimin e pjesëve dhe pajisjeve ndihmëse, Shtetet duhet të marrin në konsideratë nevojat e veçanta të vajzave dhe djemve me aftësi të kufizuara në lidhje me formën, qëndrueshmërinë dhe përshtatshmërinë moshore të pjesës dhe pajisjeve ndihmëse.
6. Shtetet duhet të mbështesin zhvillimin dhe sigurimin e programeve të asistencës personale dhe shërbimet interpretuese, veçanërisht për personat me aftësi të kufizuara të rënda dhe/ose të shumëllojshme. Programe të tilla mund të rrisin nivelin e pjesëmarrjes së personave me aftësi të kufizuara në jetën e përditëshme në shtëpi, punë, shkollë dhe aktiviteteve të kohës së lirë.
7. Programet e asistencës personale duhet të krijohen në mënyrë të tillë që personat me aftësi të kufizuara të cilët përdorin programet të kenë ndikim vendimtar në mënyrën se si zbatohen këto programe.

II. ZONAT E FOKUSUARA PËR PJESËMARRJE TË BARABARTË

Rregulli 5. Aksesit

Shtetet duhet të njohin tërësinë e rëndësishë së aksesueshmërisë në procesin e barazimit të mundësive në të gjitha sferat e shoqërisë. Për personat me aftësi të kufizuara të çfarëdollojshme Shtetet duhet (a) prezantojnë programe aksionesh për ta bërë mjedisin fizik të arritshëm; dhe (b) ndërmarrin masa për të siguruar aksesin tek informacioni dhe komunikimi.

(a) Aksesit tek mjedisi fizik

1. Shtetet duhet të ndërmarrin masa për të hequr pengesat ndaj pjesëmarrjes në mjedisin fizik. Masat duhet të jenë të tilla që të zhvillojnë standarte dhe direktiva dhe të marrin në konsideratë zbatimin e legjislacionit për të garantuar aksesin në fusha të ndryshme të shoqërisë, si strehimi, ndërtesat, shërbimet e transportit publik dhe mjete të tjera transporti, rrugët dhe mjedise të tjera.
2. Shtetet duhet të garantojnë që arkitektët, inxhinierët ndërtues dhe profesioniste të tjerë që profesionalisht janë të përfshirë në projektimin dhe ndërtimin e mjedist fizik të kenë akses në informacionin e përshtatshëm mbi politikën e aftësisë së kufizuara dhe masat për të rritur aksesin.
3. Kërkesat e për akses duhet të përfshihen në skicimin dhe ndërtimin e mjedisit fizik që në fillim të procesit të projektimit.
4. Organizatat e personave me aftësi të kufizuara duhen konsultuar gjatë zhvillimit të standarteve dhe normave të përshtatshmërisë. Ato duhen përfshirë gjithashtu në kushte lokale që në hapat e planifikimit gjatë përgatitjes së projekteve të ndërtimeve publike, duke garantuar kështu përshtatshmërinë maksimale.

(b) Aksesit tek informacioni dhe komunikimi

5. Personat me aftësi të kufizuara dhe, kur është e përshtatshme, familjet dhe mbështetësit e tyre duhet të kenë akses tek informacioni i plotë mbi diagnozat, të drejtat dhe shërbimet në dispozicion dhe programet, në të gjitha fazat. Një informacion i tillë duhet t'u paraqitet në formë të përshtatshme personave me aftësi të kufizuara.
6. Shtetet duhet të zhvillojnë strategji për të bërë të përshtatshme shërbimet informuese dhe dokumentacionin për grupe të ndryshme të personave me aftësi të kufizuara. Braili, shërbimet me regjistrim, printimi dhe teknologji të tjera të përshtatshme duhet të përdoren për të siguruar aksesin e personave me gjymtim të shikimit tek informacioni dhe dokumentacioni i shkruar. Në mënyrë të ngjashme, teknologji të përshtatshme duhet të përdoren për të siguruar aksesin e personave me gjymtime dëgjimi ose vështirësi në të kuptuar tek informacioni i folur.
7. Kujdes duhet treguar në përdorimin e gjuhës së shenjave në arsimimin e fëmijëve që nuk dëgjojnë, në familjet dhe komunitetin e tyre. Shërbimi i interpretimit të gjuhës së shenjave duhet të sigurohet për të lehtësuar komunikimin mes personave që nuk dëgjojnë dhe të tjerëve.
8. Kujdes duhet treguar gjithashtu ndaj nevojave të personave me aftësi të tjera të kufizuara në komunikim.
9. Shtetet duhet të inkurajojnë median, veçanërisht televizionin, radion dhe gazetën, për ti bërë shërbimet e

tyre të arritshme.

10. Shtetet duhet të garantojnë që informacioni i informatizuar dhe sistemet e shërbimit që i ofrohen publikut të gjerë të jenë ose të arritshme që në fillim ose të përshtaten për personat me aftësi të kufizuara.

11. Organizatat e personave me aftësi të kufizuara duhet të konsultohen kur ndërmerren masa për ti bërë shërbimet informuese të përshtatshme.

Rregulli 6. Arsimimi

Shtetet duhet të njohin parimin e mundësive të barabarta për arsimimin parësor, dytësor dhe terciar të fëmijëve, të rinjve dhe të rriturve me aftësi të kufizuara, në mjedise të integruara. Ata duhet të garantojnë që arsimimi i personave me aftësi të kufizuara të jete pjesë integrale e sistemit arsimor.

1. Autoritetet e arsimit të përgjithshëm janë përgjegjëse për arsimimin e personave me aftësi të kufizuara në mjedise të integruara. Arsimi për personat me aftësi të kufizuara duhet të formojë një pjesë integrale të planifikimit kombëtar të arsimit, zhvillimit të kurikulave dhe organizimit shkollor.

2. Arsimimi në shkollat e përgjithshme presupozon vendosjen e interpretit dhe shërbimeve të tjera mbështetëse të përshtatshme. Duhet të sigurohet përshtatshmëria dhe shërbimet mbështetëse, të projektuara në përputhje me nevojat e personave me aftësi të kufizuara të ndryshme.

3. Grupet e prindërve dhe organizatat e personave me aftësi të kufizuara duhet të përfshihen në të gjitha nivelet e procesit mësimor.

4. Në Shtetet ku arsimimi është i detyrueshëm ai duhet tu sigurohet vajzave dhe djemve me të gjitha llojet dhe nivelet e aftësisë së kufizuara, përfshirë edhe rastet më të rënda.

5. Kujdes i veçantë duhet të tregohet në fushat e mëposhtme:

(a) Fëmijë shumë i vogël me aftësi të kufizuara;

(b) Fëmijë parashkollor me aftësi të kufizuara;

(c) Të rritur me aftësi të kufizuara, veçanërisht femra.

6. Për të siguruar masa arsimore për personat me aftësi të kufizuara në arsimin e përgjithshëm Shtetet duhet:

(a) Të kenë një politikë të qartë të deklaruar, kuptuar dhe pranuar në nivelin e shkollës dhe nga komuniteti i gjerë;

(b) Të lejojnë fleksibilitetin e kurikulave, shtesat dhe përshtatjet;

(c) Të sigurojnë materiale cilësore, trainim të vazhdueshëm të mësuesve dhe mbështetje për mësuesit.

7. Arsimi i integruar dhe programet me bazë komunitare duhen parë si masa plotësuese në sigurimin e arsimimit efektiv në kosto dhe trainimin për personat me aftësi të kufizuara. Programet kombëtare me bazë komunitetin duhet të nxisin komunitetet që të përdorin dhe zhvillojnë burimet e tyre për tu siguruar personave me aftësi të kufizuara arsimim lokal.

8. Në kushtet kur sistemi i përgjithshëm shkollor nuk arrin të plotësojë nevojat e personave me aftësi të kufizuara, mund të merret në konsideratë arsimi i veçantë. Duhet synuar përgatitja e studentëve për arsimim në sistemin e përgjithshëm shkollor. Cilësia e një arsimimi të tillë duhet të reflektojë të njëjtat standarde dhe ambicie si arsimi i përgjithshëm dhe duhet të jetë shumë i lidhur me të. Si minimum, studentët me aftësi të kufizuara duhet të kenë të njëjtën masë të burimeve arsimore si edhe studentët pa aftësi të kufizuara. Shtetet duhet të synojnë integrimin gradual të shërbimeve arsimore speciale në arsimin e përgjithshëm. Njihet fakti që në disa raste arsimi i veçantë mund të konsiderohet si forma më e përshtatshme e arsimimit për disa studentë me aftësi të kufizuara.

9. Për shkak të nevojave të veçanta komunikuese të personave që nuk dëgjojnë dhe NUK shikojnë, arsimimi i tyre mund të jetë më i përshtatshëm të kryhet në shkolla për persona të tillë ose klasa speciale dhe njësi brënda shkollave e zakonshme. Në nivelin fillestar, veçanërisht, duhet ti kushtohet vëmendje e veçantë instruksionit kulturor që do të sjellë aftësi efektive komunikuese dhe pavarësi maksimale për personat që nuk dëgjojnë dhe nuk shikojnë.

Rregulli 7. Punësimi

Shtetet duhet të njohin parimin që personat me aftësi të kufizuara duhet të fuqizohen për të ushtruar të drejtat e tyre, veçanërisht në fushën e punësimit. Si në zonat urbane ashtu edhe rurale ata duhet të kenë mundësi të barabarta për punësim produktiv dhe fitimprurës në tregun e punës.

1. Ligjet dhe rregullat në fushën e punësimit nuk duhet të diskriminojnë personat me aftësi të kufizuara dhe nuk duhet të krijojnë pengesa në punësimin e tyre.

2. Shtetet duhet të mbështesin në mënyrë aktive integrimin në punësimin e hapur të personave me aftësi të kufizuara. Kjo mbështetje aktive duhet të arrihet përmes një numri masash, të tilla si trainim profesional, skemën e kuotave më orientim motivues, punësim përmes emërimit, kredi ose grante për biznese të vogla, kontrata ekskluzive ose e drejta e prodhimit prioritar, heqja e taksave, kontrata ose asistencë të ndryshme teknike ose financiare me ndërmarrjet që punësojnë punëtor me aftësi të kufizuara. Shtetet duhet gjithashtu të inkurajojnë punëdhënësit të kryejnë ndryshime të nevojshme për të siguruar hapësirën e duhur për personat me aftësi të kufizuara.

3. Programet e Veprimit të Shteteve duhet të përfshijnë:

(a) Masat për të krijuar dhe përshtatur vendet e punës dhe ambientet e punës në mënyrë të tillë që të jenë të përshtatshme për personat me aftësi të kufizuara;

(b) Mbështetjen për përdorimin e teknologjive të reja dhe zhvillimin dhe prodhimin e pjesëve, mjeteve dhe pajisjeve ndihmëse dhe masat për të lehtësuar aksesin tek pajisje dhe mjete të tilla për personat me aftësi të

kufizuar për tu lehtësuar atyre punësimin dhe ruajtjen e vendit të punës;

c) Kushtet për trainime të përshtatshme dhe mbështetjen e vazhdueshme të tilla si asistenca e personelit dhe shërbimet e intepretit.

4. Shtetet duhet të iniciojnë dhe mbështesin fushatat për rritjen e ndërgjegjësimit të krijuara për të kapërcyer qëndrimet dhe paragjykimet negative në lidhje me punonjësit me aftësi të kufizuar.

5. Në kapacitetin e tyre si punëdhënës Shtetet duhet të krijojnë kushte të favorëshme për punësimin e personave me aftësi të kufizuar në sektorin publik.

6. Shtetet, organizatat e punëtorëve dhe punëdhënësit duhet të bashkëpunojnë për të garantuar punësim të barabartë dhe politika promovuese, kushte punësimi, nivel page, masa për të përmirësuar ambientin e punës në mënyrë që të parandalohën dëmtimet dhe gjymtimet, si dhe masa për rehabilitimin e punonjësve që janë dëmtuar për shkak të punës.

7. Synimi duhet të jetë që personat me aftësi të kufizuar të fitojnë punësimin në tregun e hapur të punës. Për personat me aftësi të kufizuar të cilëve nuk mund tu përmbushën nevojat në tregun e hapur të punës, alternativë mund të jenë njësitë e vogla të përshtatura për ta ose punësimi i mbështetur. E rëndësishme është që cilësia e këtyre programeve të vlerësohet në kuptimin e peshës dhe përshtatshmërisë për ti dhënë mundësinë personave me aftësi të kufizuar për tu punësuar në tregun e punës.

8. Duhet të merren masa për të përfshirë personat me aftësi të kufizuar në programe trainuese dhe punësimi në sektorin privat dhe informal.

9. Shtetet, organizatat e punonjësve dhe punëdhënësit duhet të bashkëpunojnë me organizatat e personave me aftësi të kufizuar në lidhje me të gjitha masat që duhen ndërmarrë për të krijuar mundësi trainimi dhe punësimi, përfshirë fleksibilitet në orar, punë me orar të kufizuar, punë e përbashkët, vetë-punësim dhe kujdes asistues për personat me aftësi të kufizuar.

Rregulli 8. Vetëmbajtja financiare dhe mbrojtja sociale

Shtetet janë përgjegjëse për të krijuara kushtet e mbrojtjes sociale dhe vetëmbajtjes financiare për personat me aftësi të kufizuar.

1. Shtetet duhet të sigurojnë krijimin e kushteve për mbështetjen e duhur me të ardhura për personat me aftësi të kufizuar të cilët, për shkak të aftësisë së kufizuar ose faktorëve që lidhen me aftësinë e kufizuar, kanë humbur përkohësisht ose u janë ulur të ardhurat apo u është mohuar mundësia e punësimi. Shtetet duhet të sigurojnë që mbështetja e dhënë të marrë parasysh kostot e zakonshme të nevojshme për personat me aftësi të kufizuar dhe familjet e tyre si rezultat i aftësisë së kufizuar.

2. Në vendet ku mbrojtja sociale, asistenca sociale ose skema të tjera të mirëqënies sociale ekzistojnë apo po zhvillohen për publikun e gjerë, Shtetet duhet të garantojnë që këto sisteme të mos përjashtojnë apo diskriminojnë personat me aftësi të kufizuar.

3. Shtetet duhet të garantojnë gjithshatu parashikimin e mbështetjes me të ardhura dhe mbrojtjes sociale të personave që kujdesen për personat me aftësi të kufizuar.

4. Sistemet e mbrojtjes sociale duhet të përfshijnë inkurajimin e ngritjes së kapaciteteve të personave me aftësi të kufizuar për të krijuar të ardhura. Sisteme të tilla duhet të sigurojnë ose kontribuojnë për organizimin, zhvillimin dhe financimin e trainimeve profesionale. Ato duhet gjithashtu të asistojnë me ambiente specifike.

5. Programet e mbrojtjes sociale duhet të sigurojnë gjithashtu nxitjen e personave me aftësi të kufizuar për të kërkuar punë në mënyrë që të krijojnë ose rikrijojnë kapacitetet e tyre të vetë-sigurimit të të ardhurave.

6. Mbështetja me të ardhura duhet të vazhdojë për aq kohë sa kushtet e aftësisë së kufizuar mbeten të tilla që nuk i dekurajojnë personat me aftësi të kufizuar për të kërkuar punë. Ajo duhet të reduktohet apo përfundojë kur personat me aftësi të kufizuar sigurojnë të ardhura të përshtatshme dhe të sigurta.

7. Shtetet, në vendet ku mbrojtja sociale sigurohet në një farë mase nga sektori privat, duhet të inkurajojnë komunitetet lokale, organizatat e mirëqënies sociale dhe familjet për të zhvilluar masa të vetë-ndihmës dhe iniciativa për punësimin ose aktiviteteve që lidhen me punësimin e personave me aftësi të kufizuar.

Rregulli 9. Jeta në familje dhe integriteti personal

Shtetet duhet të nxisin pjesëmarrjen e plotë të personave me aftësi të kufizuar në jetën familjare. Ata duhet të nxisin të drejtën e tyre për integritet personal dhe të garantojnë që ligji nuk diskriminon personat me aftësi të kufizuar në drejtim të marrëdhënieve seksuale, martesës dhe prindërimit.

1. Personave me aftësi të kufizuar duhet tu bëhet e mundur jetesa me familjet e tyre. Shtetet duhet të inkurajojnë përfshirjen në këshillimin familjar të moduleve të përshtatshme në lidhje me aftësinë e kufizuar dhe efektet e saj në jetën familjare. Kujdesi i përkohshëm ose shërbimet e kujdestarisë duhet t'u jepen familjeve të cilat kanë një person me aftësi të kufizuar. Shtetet duhet të heqin tu gjitha pengesat e panevojshme personave të cilët dëshirojnë të kujdesen apo birësojnë një fëmijë apo të rritur me aftësi të kufizuar.

2. Personave me aftësi të kufizuar nuk duhet tu mohohet mundësia e eksperiencave të tyre seksuale, marrëdhënieve seksuale dhe eskperienca si prind. Duke patur parasysh që personat me aftësi të kufizuar mund të kenë vështirësi për tu martuar dhe për të krijuar familje, Shtetet duhet të garantojnë mundësinë e këshillimit të duhur. Personat me aftësi të kufizuar duhet të kenë të njëjtin akses si edhe të tjerët në metodat e planifikimit familjar, dhe të informacionit në formë të arritshme mbi funksionimin seksual të trupit të tyre.

3. Shtetet duhet të nxisin masa për të ndryshuar qëndrime negative në drejtim të martesës, seksualitetit dhe të qenurit prind të personave me aftësi të kufizuar, veçanërisht vajzave dhe grave me aftësi të kufizuar të cilat

vazhdojnë të jenë pjesë e shoqërisë. Media duhet të nxitet për të luajtur një rol të rëndësishëm në heqjen e qëndrimeve të tilla negative.

4. Personat me aftësi të kufizuar dhe familjarët e tyre duhet të informohen plotësisht mbi mbrojtjen ndaj abuzimit seksual apo formave të tjera të abuzimit. Personat me aftësi të kufizuar janë veçanërisht të pambrojtur ndaj abuzimit në familje, komunitete ose institucione dhe duhet tu mësohet se si të shmangin abuzimet, të njohin kur abuzohet me ata dhe të denoncojnë raste të tilla.

Rregulli 10. Kultura

Shtete duhet të garantojnë që personat me aftësi të kufizuar janë integruar dhe mund të marrin pjesë në aktivitete kulturore në baza të barabarta.

1. Shtetet duhet të garantojnë që personat me aftësi të kufizuar të kenë mundësinë për të përdorur potencialet e tyre krijuese, artistike dhe intelektuale, jo vetëm për përfitim vetjak por gjithashtu edhe për komunitetin e tyre, sin ë zonat urbane apo ato rurale. Shembuj të aktiviteteve të tilla janë kërcimi, muzika, letërsia, teatri, artet vizive, piktura dhe skulptura. Veçanërisht në vendet në zhvillim duhet të vihet theksi tek format tradicionale dhe bashkëkohore të artit, të tilla si kukullat (animacioni), recitimi dhe rrëfimi i historive.

2. Shtetet duhet të nxisin përshtatshmërinë mjedisore për tek/dhe brënda ambienteve për të gëzuar shërbimet dhe për të marrë pjesë në aktivitetet kulturore, të tilla si teatrot, muzeumet, kinematë dhe bibliotekat, për personat me aftësi të kufizuar.

3. Shtetet duhet të iniciojnë zhvillimin dhe përdorimin e rregullimeve teknike speciale për ti bërë literaturën, filmat dhe teatrot të përshtatshme nga personat me aftësi të kufizuar.

Rregulli 11. Koha e lirë dhe sportet

Shtetet duhet të marrin masa për tu garantuar personave me aftësi të kufizuar mundësi të barabarta për kohën e lirë dhe sportet.

1. Shtetet duhet të iniciojnë masa për ti bërë ambientet e kohës së lirë dhe sportive, hotelet, plazhet, fushat sportive, gjimnastikës etj, të përshtatshme për personat me aftësi të kufizuar. Masa të tilla duhet të përfshijnë mbështetjen për stafe në programet e kohës së lirë dhe sportive, përfshirë projektet për të zhvilluar metodat e përshtatshmërisë dhe pjesëmarrjes, programeve informuese dhe trainuese.

2. Autoritetet turistike, agjensitë e udhëtimeve, hotelet, organizatat e vullnetarëve dhe të tjerë të përfshirë në organizimin e aktiviteteve të kohës së lirë ose mundësi udhëtimesh duhet tu ofrojnë shërbimin e tyre të gjithëve, duke mbajtur parasysh nevojat e veçanta të personave me aftësi të kufizuar. Për të asistuar këtë proces duhet të sigurohet trainim i përshtatshëm.

3. Organizatat sportive duhet të inkurajohen për të zhvilluar mundësi për pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuar në aktivitetet sportive. Në disa raste, masa për aksesueshmërinë mund të jenë të mjaftueshme për të krijuar mundësinë e pjesëmarrjes. Shtetet duhet të mbështesin pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuar në evente kombëtare dhe ndërkombëtare.

4. Personat me aftësi të kufizuar që marrin pjesë në aktivitete sportive duhet të kenë akses tek instruksioni dhe trainimi me të njëjtën cilësi si edhe pjesëmarrësit e tjerë.

5. Organizatorët e sportive dhe kohës së lirë duhet të konsultohen me organizatat e personave me aftësi të kufizuar kur u ofrojnë shërbimet e tyre personave me aftësi të kufizuar.

Rregulli 12. Feja

Shtetet duhet të inkurajojnë masa për pjesëmarrje të barabartë të personave me aftësi të kufizuar në jetën fetare të komuniteteve të tyre.

1. Shtetet duhet të inkurajojnë, duke u konsultuar me autoritete fetare, masa për të eliminuar diskriminimin dhe për ti bërë aktivitetet fetare të arritshme për personat me aftësi të kufizuar.

2. Shtetet duhet të inkurajojnë shpërndarjen e informacionit mbi çështjet e aftësisë së kufizuar tek organizatat dhe institucionet fetare. Shtete duhet të inkurajojnë autoritetet fetare për të përfshirë informacionin mbi politikat e aftësisë së kufizuar në trainimin e profesionistëve fetarë, si edhe në programet arsimore fetare.

3. Ato duhet gjithashtu të inkurajojnë përshtatshmërinë tek literatura fetare të personave me dëmtime të sensorëve.

4. Shtetet dhe/ose organizatat fetare duhet të konsultohen me organizatat e personave me aftësi të kufizuar kur hartojnë masa për pjesëmarrje të barabartë në aktivitetet fetare.

III. MASAT ZBATUESE

Rregulli 13. Informacioni dhe kërkimi

Shtetet marrin përgjegjësinë kryesore për mbledhjen dhe përhapjen e informacionit mbi kushtete e jetesës së personave me aftësi të kufizuar dhe nxit kërkimet e gjera mbi të gjitha aspektet, përfshirë pengesat që ndikojnë në jetën e personave me aftësi të kufizuar.

1. Shtete duhet, në intervale të njëjta, të grumbullojnë statistika specifike gender si dhe informacione të tjera në lidhje me kushtet e jetesës së personave me aftësi të kufizuar. Një grumbullim i tillë të dhënash mund të kryhet sipas modeleve kombëtare dhe anketimeve mbi familjet dhe mund të realizohen në bashkëpunim të ngushtë me universitetet, institutet kërkimore dhe organizatat e personave me aftësi të kufizuar. Grumbullimi i të dhënave

duhet të përfshijë pyetje mbi programet dhe shërbimet që përdoren prej tyre.

2. Shtete duhet të marrin në konsideratë krijimin e një baze të dhënash mbi aftësinë e kufizuar, e cila mund të përfshijë statistika mbi shërbimet dhe programet e përdorëshme si dhe mbi grupet e ndryshme të personave me aftësi të kufizuar. Ata duhet të kenë parasysh domosdoshmërinë e mbrojtjes së jetës private të individit dhe integritetit personal.

3. Shtetet duhet të iniciojnë dhe mbështesin programe kërkimore mbi çështjet sociale, ekonomike dhe të pjesëmarrjes që ndikojnë në jetën e personave me aftësi të kufizuar dhe familjeve të tyre. Kërkime të tilla duhet të përmbajnë studime mbi shkaqet, tipet dhe frekuencat e aftësisë së kufizuar, përshtashmëria dhe efica e programeve ekzistuese dhe nevoja për zhvillimin dhe vlerësimin e shërbimeve dhe masave mbështetëse.

4. Shtetet duhet të zhvillojnë dhe miratojnë terminologjitë dhe kriteret për të realizimin e vëzhgimeve kombëtare, në bashkëpunim me organizatat e personave me aftësi të kufizuar.

5. Shtetet duhet të lehtësojnë pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuar në grumbillimin e të dhënave dhe kërkimin. Për të realizuar kërkime të tilla Shtetet duhet të inkurajojnë veçanërisht rekrutimin e personave me aftësi të kufizuar të kualifikuar.

6. Shtetet duhet të mbështesin shkëmbimin e rezultateve dhe eksperiencave të kërkimeve.

7. Shtetet duhet të marrin masa për të përhapur informacionin dhe njohuritë mbi aftësinë e kufizuar në të gjitha nivelet politike dhe administrative Brenda sferës kombëtare, rajonale dhe lokale.

Rregulli 14. Politikë-bërja dhe planifikimi

Shtetet duhet të garantojnë që aspektet e aftësisë së kufizuar të përfshihen në të të gjitha politikë-bërjet përkatëse dhe planifikimin kombëtar.

1. Shtetet duhet të iniciojnë dhe planifikojnë politika të përshtatshme për personat me aftësi të kufizuar në nivel kombëtar dhe të stimulojnë e mbështesin veprime në nivel rajonal e lokal.

2. Shtetet duhet të përfshijnë organizatat e personave me aftësi të kufizuar në të gjitha vendimarrjet që lidhen me planifikimin dhe programimin që ka të bëjë me personat me aftësi të kufizuar apo që ndikon në statusin e tyre ekonomik dhe social.

3. Nevojat dhe shqetësimet e personave me aftësi të kufizuar duhet të bëhen pjesë e planeve të përgjithshme zhvilluese dhe jo të trajtohen në mënyrë të veçantë.

4. Përgjegjësia kryesore e Shteteve për gjendjen e personave me aftësi të kufizuar nuk u heq përgjegjësinë e tyre të tjerëve. Çdokush që ka për detyrë shërbimet, aktivitetet apo dhënien e informacionit në shoqëri duhet të nxitet për të pranuar përgjegjësinë për ti bërë këto programe të përdorëshme nga personat me aftësi të kufizuar.

5. Shtetet duhet të lehtësojnë zhvillimin e programeve dhe masave nga autoritetet lokale për personat me aftësi të kufizuar. Një mënyrë për ta arritur këtë mund të jetë duke zhvilluar manuale ose rregullore si dhe duke realizuar programe trainuese për stafin lokal.

Rregulli 15. Legjislacioni

Shtete kanë përgjegjësinë për të krijuar bazën ligjore për masat në përmbushje të objektivave për pjesëmarrjen e plotë dhe mundësi të barabarta të personave me aftësi të kufizuar.

1. Legjislacioni kombëtar, që përmbledh të drejtat dhe detyrimet e shtetasve, duhet të përfshijë të drejtat dhe detyrimet e personave me aftësi të kufizuar. Shtetet kanë detyrimin për tu bërë të mundur personave me aftësi të kufizuar të ushtrojnë të drejtat e tyre përfshirë të drejtat njerëzore, civile dhe politike, njësoj sit ë gjithë shtetasit e tjerë. Shtete duhet të garantojnë që organizatat e personave me aftësi të kufizuar janë të përfshira në zhvillimin e legjislacionit kombëtar në lidhje me të drejtat e personave me aftësi të kufizuar, si dhe në vlerësimin e vazhdueshëm të këtij legjislacioni.

2. Veprime legjislative mund të jenë të nevojshme për të hequr rrethanat që mund të ndikojnë negativisht në jetën e personave me aftësi të kufizuar, përfshirë kërcënimin dhe viktimizimin. Çdo lloj parashikimi ligjor diskriminues ndaj personave me aftësi të kufizuar duhet eliminuar. Legjislacioni kombëtar duhet të përcaktojë sanksione përkatëse në rastin e dhunimit të parimeve të mos-diskriminimi.

3. Legjislacioni kombëtar në lidhje me personat me aftësi të kufizuar mund të shfaqet në dy forma të ndryshme. Të drejtat dhe detyrimet mund të jenë pjesë e legjislacionit të përgjithshëm ose të jenë pjesë e legjislacionit specifik. Legjislacioni specifik për personat me aftësi të kufizuar mund të vendoset në disa mënyra:

(a) Duke zbatuar legjislacion të veçantë, që merret vetëm me çështjet e aftësisë së kufizuar;

(b) Duke përfshirë çështjet e aftësisë së kufizuar në legjislacion mbi tema të veçanta;

(c) Duke përmendur personat me aftësi të kufizuar specifikisht në tekstet që shërbejnë për të interpretuar legjislacionin ekzistues.

Kombinimi i këtyre formave të ndryshme mund të jetë më i përshtatshëm. Mund të merren në konsideratë gjithashtu parashime ligjore të veprimeve pohuese.

4. Shtetet mund të marrin në konsideratë vendosjen e mekanizmave statutorë ankimore formal për të mbrojtur interesat e personave me aftësi të kufizuar.

Rregulli 16. Politikat ekonomike

Shtetet kanë përgjegjësinë financiare për programe dhe masa kombëtare për tu krijuar mundësi të barabarta personave me aftësi të kufizuar.

1. Shtetet duhet të përfshijnë çështjet e aftësisë së kufizuar në buxhetet përkatëse në të gjitha strukturat qeveritare kombëtare, rajonale dhe lokale.
2. Shtetet, organizatat joqeveritare dhe struktura të tjera të interesuara duhet të ndërveprojnë për të gjetur rrugët më të efektshme për mbështetjen e projekteve dhe masave të duhura për personat me aftësi të kufizuar.
3. Shtetet duhet të marrin në konsideratë përdorimin e masave ekonomike (kredi, heqjen e taksave, grantet specifike, fonde ë veçanta, e të tjera) për të nxitur e mbështetur pjesëmarrjen e barabartë në shoqëri të personave me aftësi të kufizuar.
4. Në shumë Shtete mund të jetë e këshillueshme vendosja e fondit të zhvillimit për aftësinë e kufizuar, i cili mund të mbështeti një numër projektsh pilot dhe programe vetëndihmues në nivelin lokal.

Rregulli 17. Koordinimi i punës

Shtetet janë përgjegjëse për vendosjen dhe forcimin e komiteteve koordinuese kombëtare, ose strukturave të ngjashme, për të shërbyer si pikë referuese kombëtare mbi çështjet e aftësisë së kufizuar.

1. Komiteti koordinues kombëtar ose struktura e ngjashme dhuhet të jetë e përherëshme dhe e bazuar në legjisllacion si dhe rregulla përkatëse administrative.
2. Kombinimi i përfaqësuesve të organizatave private dhe publike ka shumë mundësi të sigurojë përbërje ndërsektoriale dhe shumëdisiplinare. Përfaqësuesit duhet të caktohen nga ministritë e linjës, organizatat e personave me aftësi të kufizuar dhe organizatat joqeveritare.
3. Organizatat e personave me aftësi të kufizuar duhet të kenë influencë të konsiderueshme në komitetin koordinues kombëtar në mënyrë që të arrijnë të përmbushin interesat e tyre.
4. Komitetit Koordinues kombëtar duhet ti jepet autonomia dhe burimet e mjaftueshme për të përmbushur detyrimet e tij në përputhje me kapacitetet e tij vendimarrëse.

Regulli 18. Organizatat e personave me aftësi të kufizuar

Shtetet duhet të njohin të drejtën e organizatave të personave me aftësi të kufizuar për të përfaqësuar personat me aftësi të kufizuar në nivel kombëtar, rajonal dhe lokal.

Shtetet duhet gjithashtu të njohin rolin këshillimor të organizatave të personave me aftësi të kufizuar në vendimarrjet në lidhje me çështjet e aftësisë së kufizuar.

1. Shtetet duhet të nxisin dhe mbështesin ekonomisht dhe në forma të tjera formimin dhe forcimin e organizatave të personave me aftësi të kufizuar, familjarëve dhe/ose mbështetësve të tyre. Shtetet duhet të njohin se këto organizata duhet të luajnë rol në zhvillimin e politikave të aftësisë së kufizuar.
2. Shtetet duhet të vendosin komunikim të vazhdueshëm me organizatat e personave me aftësi të kufizuar dhe të garantojnë pjesëmarrjen e tyre në zhvillimin e politikave qeveritare.
3. Roli i organizatave të personave me aftësi të kufizuar mund të jetë identifikimi i nevojave dhe prioritetëve, pjesëmarrja në planifikimin, zbatimin dhe vlerësimin e shërbimeve dhe masave në lidhje me jetën e personave me aftësi të kufizuar, si dhe të kontribuojnë në ndërgjegjësimin publik dhe të mbështesin ndryshimet.
4. Si instrumenta të vetë-ndihmës, organizatat e personave me aftësi të kufizuar sigurojnë dhe nxisin mundësitë për zhvillimin e aftësive në fusha të ndryshme, mbështetje të përbashkët mes anëtarëve dhe shkëmbim informacioni.
5. Organizatat e personave me aftësi të kufizuar mund të realizojnë rolin e tyre këshillues në mënyra të ndryshme të tilla si duke patur përfaqësim të përhershëm në bordet e agjensive financuese qeveritare, duke shërbyer në komisione publike dhe duke dhënë ekspertizë në projekte të ndryshme.
6. Roli këshillues i organizatave të personave me aftësi të kufizuar duhet të jetë i vazhdueshëm në mënyrë që të zhvillohet dhe thellohet shkëmbimi i këndvështrimeve dhe informacionit mes Shtetit dhe organizatave.
7. Organizatat duhet të përfaqësohen në mënyrë të përherëshme në komitetin koordinues kombëtar ose në struktura të ngjashme.
8. Roli i organizatave lokale të personave me aftësi të kufizuar duhet të zhvillohet dhe forcohet për të garantuar influencën e tyre në çështjet e komunitetit lokal.

Rregulli 19. Trainimi i personelit

Shtetet janë përgjegjëse për të siguruar trainimin e duhur të personelit, në të gjitha nivelet, të përfshirë në planifikimin dhe përgatitjen e programeve dhe shërbimeve në lidhje me personat me aftësi të kufizuara.

1. Shtetet duhet të sigurojnë që të gjitha autoritetet që sigurojnë shërbime në fushën e aftësisë së kufizuar të trainojnë siç duhet personelin e tyre.
2. Në trainimin e profesionistëve në fushën e aftësisë së kufizuar, si edhe në dhënien e informacionit mbi aftësinë e kufizuar në programet e përgjithshme trainuese, duhet të reflektohet në mënyrë të përshtatëshme parimi i pjesëmarrjes së plotë dhe barazisë.
3. Shtetet duhet të zhvillojnë programe trainuese në konsultim me organizatat e personave me aftësi të kufizuar, dhe me personat me aftësi të kufizuar duhet të përfshihen si mësues, instruktorë osë këshillues në programet trainuese të stafeve.
4. Trainimi i punonjësve komunitarë është e një rëndësie të madhe strategjike, veçanërisht në vendet në zhvillim. Duhet të përfshijë personat me aftësi të kufizuar dhe të bëjë pjesë të tij zhvillimin e vlerave të përshtatëshme, kompetenca dhe teknologjitë si dhe aftësitë që mund të ushtrohen nga personat me aftësi të kufizuar, prindërit

e tyre, familjet dhe anëtarët e komunitetit.

Rregulli 20. Monitorimi dhe vlerësimi kombëtar i programeve të aftësisë së kufizuar në zbatimin e Rregullave

Shtetet janë përgjegjëse për vijimësinë e monitorimit dhe vlerësimin të zbatimit të programeve kombëtare dhe shërbimeve në lidhje me barazimin e mundësive për personat me aftësi të kufizuar.

1. Shtetet duhet të vlerësojnë periodikisht dhe sistematikisht programet kombëtare të aftësisë së kufizuar dhe të shpërndajë si bazat ashtu edhe rezultatet e vlerësimin.
2. Shtetet duhet të zhvillojnë dhe përshtasin terminologjinë dhe kriteret për vlerësimin e programeve dhe shërbimeve që lidhen me aftësinë e kufizuar.
3. Krite dhe terminologji të tilla duhet të zhvillohen në bashkëpunim të ngushtë me organizatat e personave me aftësi të kufizuar nga hapat e hershëm konceptual dhe planifikues.
4. Shtetet duhet të marrin pjesë në bashkëpunimin ndërkombëtar në mënyrë që të zhvillojnë standartet e zakonshme për vlerësimin kombëtar në fushën e aftësisë së kufizuar. Shtetet duhet gjithashtu të inkurajojnë pjesëmarrjen e komiteteve koordinuese kombëtare.
5. Vlerësimi i programeve të ndryshme në fushën e aftësisë së kufizuar duhet ngritur në fazën e planifikimit, kështu efienca e përgjithshme në plotësimin e objektivave të politikave të tyre mund të vlerësohet.

Rregulli 21. Bashkëpunimi teknik dhe ekonomik

Shtetet, si ato të industrializuara ashtu edhe ato në zhvillim, kanë përgjegjësinë e bashkëpunimin dhe marrjen e masave për përmirësimin e kushteve jetësore të personave me aftësi të kufizuar në vendet në zhvillim.

1. Masat për të arritur barazimin e mundësive për personat me aftësi të kufizuar, përfshirë refugjatët me aftësi të kufizuar, duhet të përfshihet në programet e përgjithshme zhvilluese.
2. Masa të tilla duhet të integrohen në të gjitha format e bashkëpunimit teknik dhe ekonomik, bilateral dhe multilateral, qeveritar dhe joqeveritar. Shtetet duhet të bëjnë pjesë të diskutimeve në bashkëpunime të tilla me homologët e tyre çështjet e aftësisë së kufizuar.
3. Gjatë planifikimit dhe rishikimit të programeve të bashkëpunimit teknik dhe ekonomik, duhet treguar kujdes i veçantë ndaj efekteve që këto programe sjellin në situatën e personave me aftësi të kufizuara. Është shumë e rëndësishme që personat me aftësi të kufizuar dhe organizatat e tyre të konsultohen në çdo projekt zhvillimi të hartuar për personat me aftësi të kufizuar. Ata duhet të përfshihen drejtpërdrejt në zhvillimin, zbatimin dhe vlerësimin e projekteve të tilla.
4. Fushat prioritare për bashkëpunim teknik dhe ekonomik duhet të përfshijnë:
 - (a) Zhvillimin e burimeve të tjera përmes zhvillimit të aftësive, kapaciteteve dhe mundësive personave me aftësi të kufizuar dhe inicimi i aktiviteteve që sjellin punësim për dhe personat me aftësi të kufizuar;
 - (b) Zhvillimi dhe shpërndarja e teknologjive të përshtatshme që lidhen me aftësinë e kufizuar dhe "te dish se si" (know-how)..
5. Shtetet inkurajohen gjithashtu për të mbështetur formimin dhe forcimin e organizatave të personave me aftësi të kufizuar.
6. Shtetet duhet të marrin masa për të përmirësuar njohjen e çështjeve të aftësisë së kufizuar nga stafi i përfshirë në të gjitha nivelet në administrimin e programeve të bashkëpunimit teknik dhe ekonomik.

Rregulli 22. Bashkëpunimi ndërkombëtar

Shtetet do të marrin pjesë aktivisht në bashkëpunimin ndërkombëtar në lidhje me politikat për barazimin e mundësive për personat me aftësi të kufizuar.

1. Brenda Kombeve të Bashkuara, agjensive të specializuara dhe organizatave të tjera ndërqeveritare të interesuara, Shtetet duhet të marrin pjesë në zhvillimin e ploitikës së aftësisë së kufizuar.
2. Kur është e përshtatshme, Shtetet duhet të prezantojnë aspekte të aftësisë së kufizuar në negociatat e përgjithshme në lidhje me standartet, shkëmbimin e informacionit, programet zhvilluese etj.
3. Shtetet duhet të inkurajojnë dhe mbështesin shkëmbimin e njohurive dhe eksperiencës mes:
 - (a) Organizatave joqeveritare në lidhje me çështjet e aftësisë së kufizuar;
 - (b) Institucioneve kërkimore dhe studiuesve të përfshirë në çështjet e aftësisë së kufizuar;
 - (c) Përfaqësuesit e programeve në terren dhe grupeve të profesionistëve në fushën e aftësisë së kufizuar;
 - (d) Organizatat e personave me aftësi të kufizuar;
 - (e) Komitetet koordinuese kombëtare.
4. Shtetet duhet të garantojnë që Kombet e Bashkuara dhe agjensitë e specializuara, si dhe të gjitha strukturat ndërqeveritare dhe ndërparlamentare, në nivelin global dhe rajonal, të përfshijnë në punën e tyre organizatat globale dhe rajonale të personave me aftësi të kufizuar.

IV. MEKANIZMI MONITORUES

1. Synimi i mekanizmit monitorues është të avancojë zbatimin efektiv të Rregullave. Do të asistojë çdo Shtet në vlerësimin e nivelit të zbatimit të Rregullave dhe në matjen e progresit të tij. Monitorimi duhet të identifikojë pengesat dhe të sygjerojë masat e përshtatshme që do të kontribuojnë në zbatimin e suksesshëm të Rregullave. Mekanizmi monitorues do të identifikojë karakteristikat ekzistuese ekonomike, sociale dhe kulturore në secilin

Shtet. Elementi i rëndësishëm duhet të jetë gjithashtu edhe realizimi i shërbimeve mbështetëse dhe shkëmbimi i eksperiencave dhe informacionit mes shteteve.

2. Rregullat duhet të monitorohen në kuadrin e sesioneve të komisionit të Zhvillimit Social. Nëse është e nevojshme duhet të caktohet një Raportues Special me eksperiencën e duhur dhe të gjerë në fushën e aftësisë së kufizuar dhe organizatave ndërkombëtare, financuar nga burime buxhetore shtesë për një periudhë tre vjeçare, për të monitoruar zbatimin e Rregullave.

3. Organizatat ndërkombëtare të personave me aftësi të kufizuara që kanë status konsultativ me Këshillin Ekonomik dhe Social dhe organizatat përfaqësuese të personave me aftësi të kufizuara që nuk kanë formuar ende organizatat e tyre duhet të ftohen për të krijuar një panel të tyre ekspertësh, në të cilin organizatat e personave me aftësi të kufizuara duhet të kenë shumicën, duke patur parasysh llojet e ndryshme të aftësisë së kufizuar dhe shpërndarjen e njëjtë geografike të nevojshme, të konsultohen nga Raportuesi Special dhe kur është e përshatëshme nga Sekretariati.

4. Paneli i ekspertëve do të nxitet nga Raportuesi Special të rishikojë, këshillojë dhe japë konkluzione dhe sygjerime mbi nxitjen, zbatimin dhe monitorimin e Rregullave.

5. Raportuesi Special duhet të dërgojë një paketë pyetjesh Shteteve, njësisë pjesë e Kombeve të Bashkuara, dhe organizatave ndërqeveritare e joqeveritare, përfshirë organizatat e personave me aftësi të kufizuara. Paketa e pyetjeve duhet të përqëndrohet në zbatimin e planeve për Rregullat e Shteteve. Pyetjet duhet të jenë e natyrë përzgjedhëse dhe të mbulojnë një numër rregullash specifike për vlerësim të thellë. Në përgatitjen e pyetjeve Raportuesi Special duhet të konsultohet me panelin e ekspertëve dhe Sekretariatit.

6. Raportuesi Special duhet të synojë vendosjen e dialogut të drejtpërdrejtë jo vetëm me shtetet por edhe me organizatat lokale joqeveritare, duke synuar këndvështrimet dhe komentet e tyre mbi çdo informacion që pretendohet të përfshihet në raporte, raportuesi Special duhet të sigurojë shërbime këshillimi mbi zbatimin dhe monitorimin e Rregullave dhe asistencë në përgatitjen e përgjigjeve të paketës me pyetje.

7. Departamenti për Koordinimin e Politikave dhe Zhvillim të Qëndrueshëm i Sekretariatit, si pika kyç e Kombeve të Bashkuara në çështjet e aftësisë së kufizuar, programi i Zhvillimit të Kombeve të Bashkuara dhe njësi e mekanizma të tjera pjesë e sistemit të Kombeve të Bashkuara, të tilla si komisionet rajonale dhe agjensitë e specializuara dhe takimet ndër-agjensish, duhet të bashkëpunojnë me Raportuesin Special në zbatimin dhe monitorimin e Rregullave në nivel kombëtar.

8. Raportuesi Special, me ndihmën e Skertariatit, duhet të përgatisi shpërndarjen e raporteve tek komisioni i Zhvillimit Social në sesionet e tij të 34-t dhe 35-të. Në përgatitjen e këtyre raporteve Raportuesi duhet të konsultohet me panelin e ekspertëve.

9. Shtetet duhet të inkurajojnë komitetet koordinuese kombëtar ose strukturat e ngjashme për të marrë pjesë në zbatim dhe monitorim. Si pika kyçe në çështjet e aftësisë së kufizuar në nivel kombëtar, ato duhet të inkurajojnë vendosjen e procedurave për të koordinuar monitorimin e Rregullave. Organizatat e personave me aftësi të kufizuara duhet të nxitin për tu përfshirë në mënyrë aktive në monitorimin e proceseve në të gjitha nivelet.

10. Duhet të identifikohen burime jashtë buxhetit, një ose më shumë pozicione të këshilluesve ndërrajonale mbi Rregullat duhet të krijohen për të siguruar shërbim direct Shteteve, përfshirë:

(a) Organizimin e seminareve trainues kombëtare dhe rajonale mbi përmbajtjen e Rregullave;

(b) Zhvillimin e udhëzuesve për të ndihmuar në strategjitë për zbatimin e Rregullave;

(c). Përhapjen e informacioni mbi praktikatat më të mira në lidhje me zbatimin e Rregullave.

11. Në sesionin e tij të 34-t Komisioni për Zhvillim Social duhet të krijojë një grup pune pa afat për të ekzaminuar raportin e Raportuesit Special dhe për të bërë rekomandime mbi mënyrën se si të përmirësohet zbatimi i Rregullave. Në ekzaminimin e raportit të Raportuesit Special Komisioni, përmes grupit të punës pa afat, duhet të konsultohet me organizatat e personave me aftësi të kufizuara dhe agjensitë e specializuara, në përputhje me rregullat 71 dhe 76 të rregullave të procedurës së funksionimit të komisionve të Këshillit Ekonomik dhe Social.

12. Në sesionin e tij pas përfundimit të mandatit të raportuesit Special Komisioni duhet të ekzaminojë mundësinë ose të ripërtëritjes së mandatit, duke caktuar një Raportues Special të Rio se duke marrë në considerate një mekanizma tjetër monitories, dhe duhet të bëjë rekomandimet e duhura Këshillit Ekonomik dhe Social.

13. Shtetet duhet të nxitin të kontribuojnë në Fondin Vullnetar të Kombeve të Bashkuara mbi aftësinë e Kufizuar në mënyrë që të vazhdojë zbatimi i Rregullave.